

MÜEYYED-BİLLÂH, Ahmed b. Hüseyin

sem'in Ebû'l-Fazl'in hâkimiyetine geçmesi-ne karşı çıkan Sâirîler, intikam almak maksadıyla Müeyyed'i desteklemeye karar verip kendisini Deylem'e davet ettiler. Deylem'e gitmek üzere yola çıkan Müeyyed, Rûyân'a ulaşınca buranın hâkimi Ebû Ca'fer ile Taberistan'da bulunan Ziyârîler'e karşı mücadele etmek konusunda anlaş-tı. Rûyân'daki Varfûye Kalesi, Ziyârî Kâbûs b. Veşmgîr'e karşı hazırlık merkezi olmak üzere Müeyyed'e teslim edildi. İki yıl süren hazırlık devresinden sonra Hevsem emîriyle birlikte çevredeki bütün emîrlere Müeyyed'in kumandasında Kâbûs'a karşı sefere çıktı. 400 (1010) yılında müttetikleriyle sahiliden Taberistan'a yürüyen Müeyyed-Billâh, Ehlem'de Ebû Ca'fer Muhammed kumandasındaki Ziyârî kuvvetlerini yenip ilerlemeye devam etti. Ancak Âmul'e yaklaştığında Ziyârî ordusuyla yaptığı savaşta kesin bir yenilgiye uğradı, ordusu dağıldı, kendisi de Deylem'e dönmek zorunda kaldı.

403 (1012) yılında Kâbûs'un ölümü üzerine Şîlîğe ilgi duyan oğlu Menûçîhr, Müeyyed ile barış anlaşması yaptı. Bir müddet sonra Rûyân halkının kendilerine zulmedildiğine dair ısrarlı şikâyetleri karşısında anlaşmayı bozan Müeyyed, Rûyân'a yürüdüysen de Menûçîhr kuvvetlerine mağlûp oldu. Bu sırada Âmul'e gelen Ebû'l-Kâsım el-Büstî, Hz. Ebû Bekir'le Hz. Ali'yi mukayese edip Ebû Bekir'in kırk yıl şirke iç içe yaşadığını, Ali'nin ise hiçbir zaman şirke düşmediğini iddia edince galeyana gelen halk bazı Şîlîr'in evlerini, mescidleri ve başta Hasan el-Utrûş'un türbesi olmak üzere bir kısım mezarları tahrip etti. Müeyyed'e başvuran Şîlîr bu duruma müdahale etmesini istediklerinde de güçsüzlüğü sebebiyle kendisi böyle bir teşebbüste bulunamadığı gibi Rey'deki Şîlîr'i mücadeleye teşvik etmesi de sonuç vermedi. Ömrünün son dönemini Lencâ'da geçiren Müeyyed 9 Zilhicce 411 (26 Mart 1021) tarihinde (Cüşemî'ye göre 421/1030'da) vefat etti ve burada defnedildi.

Eserleri. 1. *İşbâtü nübüvveti'n-nebî* (nşr. Halîl Ahmed İbrâhim, Kahire 1399/1979). 2. *Kitâbü'l-İfâde*. Fıkıhla ilgili olan eser bazı ilâvelerle birlikte çağdaşı Ebû'l-Kâsım Hüseyin b. Ali el-Hevsemî tarafından derlenmiştir. Esere İmâdüddin Ebû Mudâr Şüreyh b. Müeyyed bir şerh yazmış, bu şerh Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed tarafından *el-Cevâhir ve'd-dürer* adıyla ihtisar edilmiştir (şerh ve muhtasarıyla birlikte eserini yazma nüshaları için bk. Sezgin, I, 570-571). 3. *el-Tecrîd*. Hâdî-İlêlhak Yahyâ b. Hüseyin'in fikhî

görüşlerini ihtiva etmektedir. 4. *Şerhu't-Tecrîd*. Kendi eseri üzerine yaptığı geniş bir şerhtir. 5. *el-Emâli*. Muhtelif kelâm ve fikhî konularıyla ilgili olarak değişik zamanlarda yazdığını açıklamalardan meydana gelmiştir. 6. *Siyâsetü'l-mürîdin*. 7. *Kitâbü'd-Da'Ve* (günümüze ulaşan eserlerinin yazma nüshaları için bk. Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 317-318; Sezgin, I, 570-571).

BİBLİYOGRAFYA :

Hâkim el-Cüşemî, *Şerhu'l-uyûn* (nşr. Fuâd Seyyid, *Fazlû'l-i'tizâl ve Tabakâtü'l-Mu'tezile* içinde), Tunus 1393/1974, s. 376; a.mlf., *Nühâb min Kitâbi Cilâ'i'l-ebşâr* (nşr. W. Madelung, *Ah-bârü e'immeti'z-Zeydiyye* içinde), Beyrut 1987, s. 123-125; Humeyd b. Ahmed el-Muhalî, *Kitâbü'l-Hadâ'îk'ü'l-verdiyye* (a.e. içinde), s. 261-292; Muhammed Yûsuf el-Hacûrî, *Ravzâtü'l-ağ-bâr* (a.e. içinde), s. 353-354; Brockelmann, *GAL*, I, 186; *Suppl.*, I, 317-318; Sezgin, *GAS*, I, 570-571; Ahmed Mahmûd Subhî, *ez-Zeydiyye*, Kahire 1404/1984, s. 590; Hasan Yaşaroğlu, *Taberistan Zeydileri* (doktora tezi, 1998), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 146-150.

MUSTAFA ÖZ

MÜEYYED-BİLLÂH,
Muhammed b. Kâsım

(المؤيد بالله محمد بن القاسم)

el-Müeyyed-Billâh Muhammed b. el-Kâsım b. Muhammed b. Ali b. er-Reşîd (ö. 1054/1644)

Yemen Zeydî imamlarından.

990'da (1582) doğdu. Yemen'de Zeydî imâmetini kuran Hâdî-İlêlhak neslinden Mansûr-Billâh Kâsım b. Muhammed'in oğludur. Genç yaşta babasının Osmanlı kuvvetleriyle yaptığı mücadeleye katıldı. Şehâre Kalesi'nde on beş ay süreyle kuşatma altında kaldıktan sonra gizlice ayrılıp Berat dağlarına kaçan babası onu vekil olarak kalede bıraktı. Durumun kötüye gittiğini görünce kendisinin ve silâhlî mensuplarının kaleden çıkmaları ve saldırıya uğramamaları kaydıyla Osmanlı güçleriyle anlaşma imzaladı (Muharrem 1011 / Temmuz 1602). Babasının 12 Rebîülevvel 1029'da (16 Şubat 1620) vefatı üzerine toplanan Zeydiyye mezhebi ileri gelenlerince imâmete uygun bulundu. Böylece Müeyyed-Billâh unvanıyla Zeydî imamı oldu.

Onun imâmetinin ilk devresi, daha önce babasıyla Osmanlı Valisi Mehmed Paşa arasında Cemâziyelevvel 1028 (Nisan-Mayıs 1619) tarihinde imzalanan antlaşmaya uygun olarak nisbî bir sükûn ve istikrar içinde geçti. 1035 Ramazanında (Haziran 1626) imamın önde gelen adamlarından birinin San'a'da halkı tahrik ettiği

gereğiyle Osmanlı Valisi Haydar Paşa tarafından idam edilmesi üzerine aradaki anlaşma bozuldu. 1036 Muharreminde (Ekim 1626) Osmanlı kuvvetleriyle Müeyyed-Billâh mensupları arasında savaş tekrar başladı. Müeyyed-Billâh kardeşleri Ahmed, Hasan ve Hüseyin'i üç ayrı ordunun başında Yemen'in Osmanlılar'ın elinde kalan kuzey bölgelerine sevketti. Bu güçler, civardaki kabilelerden destek alarak birkaç ay içinde Osmanlılar'ın elinde bulunan Amrân ve Süla ile müttetikleri Âlû Şemseddin b. İmâm Şerefeddin'in hâkimiyetindeki Kevkebân ve Tavile dışında bütün bölgeleri zaptettiler. Bir süre sonra Haydar Paşa'yı destekleyen Kevkebân Emîri Abdürreb b. Ali de Müeyyed-Billâh kuvvetlerine teslim olmak zorunda kaldı (25 Receb 1036 / 11 Nisan 1627). İmam Müeyyed ordularının galibiyetleri sonucunda Yemenliler'in pek çoğu imamın hâkimiyetini benimsedi. Sabyâ ve Cizân şeriflerinin yanı sıra Cevf Emîri Şerîf Hüseyin b. Nâsır da ona bağlılık bildirdi ve Hasan b. Kâsım kuvvetlerinin katılımıyla San'a'dan Taiz'e kadar olan güney bölgeleri ele geçirildi. Bu esnada San'a'nın 100 km. kadar güneyinde bulunan Zemâr şehrinin Türk idaresi, Vali Haydar Paşa ile olan ihtilâfından dolayı imamın kardeşi Hasan'a sığındı. San'a, Kevkebân'ın ele geçirilişinin ardından 1036 yılı Şâban ayı başlarından (Nisan 1626) itibaren imamın kardeşi Hasan tarafından kuşatma altına alınmıştı. Osmanlı Valisi Haydar Paşa, askerleri ve malzemeleriyle birlikte San'a'yı terkederek Yemen'in güney bölgelerine gitmek üzere barış yapmak istediysen de imam bunu kabul etmeyip San'a'nın kayıtsız şartsız tesliminde ısrar etti. San'a'nın imam kuvvetlerince muhasarası tam iki yıl sürdü. Neticede Haydar Paşa, güven içinde Zebîd'e intikal etmek şartıyla 1038 yılı Receb ayı başında (24 Şubat 1629) şehri İmam Müeyyed-Billâh'a bırakmak zorunda kaldı (Seyyid Mustafa Sâlim, s. 380). Taiz de yaklaşık bir yıl süren kuşatmanın ardından 10 Şevval 1038'de (2 Haziran 1629) imamın eline geçti. Yâfi' kabilesi şeyhlerinden olan Aden emîri İmam Müeyyed-Billâh'a itaat arzetti. İmamın kardeşi Hasan kumandasında bulunan güneydeki kuvvetler, başta Cened emîri olmak üzere Osmanlılar'a bağlı emirlerden önemli ölçüde mukavemet gördülerse de sonunda direnişi kırdılar.

Müeyyed-Billâh, iki yıl içinde San'a ve Taiz dahil olmak üzere Yemen'in büyük bir bölümünü ele geçirdi. Osmanlılar'ın hâki-

miyet alanı sadece Zebîd ve çevresindeki Tihâme beldelerine münhasır kaldı. Kızıl-deniz havzasında Osmanlı hâkimiyetinin sona ereceğinden endişe eden Mısır Valisi Bayram Paşa, Habeşistan valisine haber göndererek Yemen'e takviye kuvveti sevk etmesini istedi. 1037 yılı sonlarında (Ağustos 1628) Âbidin Paşa kumandasında 1000 kişilik bir kuvvet Yemen'in Kızıl-deniz sahilindeki Muhâ (Mahâ) Limanı'na ulaştı. Bunun üzerine Hasan b. Kâsım'ın kumandasındaki kuvvetler limanı kuşattı. Daha sonra muhasarayı kaldırmak için Cened'den gönderilen Osmanlı birliklerini mağlûp etti (Muharrem 1038 / Eylül 1628). Yemen'de Osmanlı hâkimiyetinin yeniden tesisi için son bir teşebbüs olarak Haydar Paşa azledildi ve yerine Ahmed Kansu Paşa getirildi. Büyük bir kuvvetle Yemen'e gelen yeni vali burada hâkimiyet kurmaya çalıştı. Tihâme'nin kuzey bölgelerini Müeyyed-Billâh kuvvetlerinin elinden almak için çaba sarfetti, kısmen de başarılı oldu. Ancak onun bölgeden çekilmesinin ardından Sabyâ ve Cizân şerifleri tekrar imanın tarafına geçtiler. Zebîd ve Muhâ arasında sıkışan Osmanlı kuvvetleri, Taiz'i alma teşebbüsünde bulundukları sırada Necdülmuhayreb mevkiinde daha savaş başlamadan Müeyyed-Billâh'ın adamları tarafından yapılan bir baskın sonucu dağıldı (30 Ramazan 1039 / 13 Mayıs 1630). Herhangi bir başarı elde edemeyen Ahmed Kansu Paşa bir yıl süre ile anlaşma yapılması talebinde bulundu ve 1 Muharrem 1040'ta (10 Ağustos 1630) anlaşma imzalandı. Üç yıl sonra savaş yeniden başladı. Aden'e gönderilen Osmanlı güçlerinin başarılı olamamasına karşılık Cizân'a sevk edilen kuvvetler burayı ele geçirdi. Buradan kaçan ahali Müeyyed-Billâh'a sığındı. Muhâ ve Zebîd civarında birçok savaş cereyan etti. Bu savaşlarda İmam Müeyyed güçlerinin kumandanlığını yapan Hasan b. Kâsım önemli ilerleme sağladı. Ahmed Kansu Paşa'nın yeniden bir yıllık süre için mütareke talebi Hasan b. Kâsım'ın muhalefetine rağmen Müeyyed-Billâh tarafından kabul edildi (20 Muharrem 1045 / 6 Temmuz 1635). Fakat mütarekenin ardından daha bir ay geçmeden Ahmed Kansu Paşa, kendi askerî kuvvetleri içinde itibarının zayıflaması ve aldığı tepkiler sebebiyle Zebîd'den kaçarak Hasan b. Kâsım'ın karargâhına sığındı. Burada samimi bir şekilde karşılandı ve bir gemiyle Mısır'a gönderildi (Âtîf Paşa, s. 103-104). Osmanlı kuvvetleri üzerinde kötü bir tesir icra eden bu hadiseden sonra bir kısım askerler ken-

dilerini korumak amacıyla Kethüdâ Mustafa'yı vali kabul edip ona uydular. Kethüdâ Mustafa, çok geçmeden kendisinin ve ordusunun Yemen'den ayrılıp Mısır'a gitmesi hususunda İmam Müeyyed'e barış teklifinde bulundu. Kabul edilen teklif gereğince Osmanlı ordusu 1 Cemâziyelevvel 1045'te (13 Ekim 1635) Yemen'i terketti. İmâmete geçişinden itibaren babası Mansûr-Billâh'ın yolunu izleyen, özellikle de kardeşleri Ahmed, Hasan ve Hüseyin'in yardımları sayesinde başarıya ulaşan Müeyyed-Billâh Osmanlılar'ı Yemen'den çıkaran Zeydî imamı olarak tanınır. Yemen'de tam bir hâkimiyet sağlayan Müeyyed-Billâh 17 Receb 1054'te (19 Eylül 1644) Şehâre'de vefat etti ve burada babasının mezarının yanına defnedildi.

Müeyyed-Billâh'ın eserlerinden bazıları şunlardır: *Esânîdü'l-Mü'eyyed-Billâh* (imamın kendi rivayet silsilesini ele alan eseridir), *Taşfiyetü'n-nüfûs* (ahlâkla ilgili bir çalışmadır), *el-Fetâva'l-fıkhiyye* (imamın çeşitli sorulara verdiği cevapları ihtiva etmektedir), *Risâle fî ibtâlî'l-vakf 'ale'l-verese, Menâhicü'l-halef* (Harem-i şerifi koruyanların nasıl hareket etmesi gerektiğini anlatan bir risâledir), *Min cevâbâtü'l-İmâm el-Mü'eyyed-Billâh, Vasiyyetü'l-İmâm el-Mü'eyyed-Billâh* (bu eserleri ve diğer çalışmalarını için bk. Abdullâh Muhammed el-Habeşî, *Mü'ellefât*, s. 137-139; *Meşâdirü'l-fikri'l-İslâmî*, s. 670-671).

BİBLİYOGRAFYA :

Topçular Kâtibi Abdülkadir (Kadri) Efendi Târîhi (haz. Ziya Yılmaz), Ankara 2003, II, 885; Kâtib Çelebi, *Fezleke*, II, 111; Yahyâ b. Hüseyin es-San'ânî, *Gâyetü'l-emânî fî ahbâri'l-kuṭri'l-Yemânî* (nşr. Saîd Abdülfettâh Âşûr), Kahire 1388/1968, II, 813-839; Muhibbî, *Hulâsatü'l-eşer*, III, 293-294; IV, 122-123; Naîmâ, *Târîh*, II, 445-447; Abdullah b. Ali el-Vezîr, *Târîhu'l-Yemen* (nşr. M. Abdürrahîm Câzim), Beyrut 1405/1985, s. 51, 57-59, 98-99; Şevkânî, *el-Bedrü't-tâli*, II, 238-240; Ahmed Râşid, *Târîh-i Yemen ve San'a*, İstanbul 1291, I, 257-258; Âtîf Paşa, *Yemen Târîhi*, İstanbul 1326, s. 98-104; Hüseyin b. Ahmed el-Arşî, *Bulâgu'l-merâm* (nşr. Anistâs el-Kermelî), Kahire 1939, s. 66-67; Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 560; Seyyid Mustafa Sâlim, *el-Fethu'l-Osmâniyyü'l-evvel li'l-Yemen*, Kahire 1969, s. 369-389; Abdullâh Muhammed el-Habeşî, *Mü'ellefâtü hukkâmî'l-Yemen* (nşr. E. N. Eberhard), Wiesbaden 1979, s. 136-139; a.m.f., *Meşâdirü'l-fikri'l-İslâmî fi'l-Yemen*, Beyrut 1408/1988, s. 669-671; Muhammed b. Ahmed el-Akîlî, *Târîhu'l-mihlâfi's-Süleymânî*, Riyad 1402/1982, I, 354; Ziriklî, *el-A'lâm* (Fethullah), VII, 6; Ahmed Mahmûd Subhî, *ez-Zeydiyye*, Kahire 1404/1984, s. 596; Abdullah b. Abdülkerîm el-Cürâfî, *el-Mukteṭaf min târihi'l-Yemen*, Beyrut 1407/1987, s. 152; J. R. Blackburn, "al-Muṭayyad Bi'llâh Muḥammad", *EI²* (İng.), VII, 270.

MUSTAFA ÖZ

MÜEYYED-BİLLÂH,

Yahyâ b. Hamza

(المؤيد بالله يحيى بن حمزة)

Ebû İdrîs el-İmâm el-Müeyyed-Billâh
Yahyâ b. Hamza b. Ali b. İbrâhîm
el-Hüseynî el-Alevî et-Tâlibî
(ö. 749/1348)

Yemen'de Zeydiyye'nin önde gelen
âlim ve imamlarından.

27 Safer 669 (15 Ekim 1270) tarihinde San'a'da doğdu. Babası tarafından soyu Muhammed el-Cevdâ vasıtasıyla Hz. Ali'ye ulaşır. Kur'ân-ı Kerîm'i ezberledikten sonra İslâmî ilimleri öğrenmeye başladı. İmam Yahyâ b. Muhammed es-Sirâcî, fakih Âmir b. Zeyd eş-Şemmâh ve İbrâhîm b. Muhammed et-Taberî en çok faydalandığı hocalarıdır. İmam Mütevekkil-Alellâh Muhammed b. Mutahhar'ın 689'da (1290) Cebe-lüllevz ve Havlân'ın dağlık bölgelerinde İsmâîlîler'e karşı yürüttüğü savaşlara katıldı. Muhammed b. Mutahhar genç yaştaki Yahyâ'yı geniş bilgisi, güzel yazısı ve üstün ahlâkı dolayısıyla övgüye lâyık görmüştür. Yahyâ b. Hamza, 729 (1329) veya 730 (1330) yılında el-Müeyyed-Billâh (el-Müeyyed-Birabbilize) lakabıyla imametini ilân etti. Faaliyetlerini yoğunlaştırdığı yerler Sa'de, Zâhîr Şeref ve çevresiydi. Buralarda nüfuzunu sağlamlaştırdıktan sonra kendisini imam seçen kişilerle San'a'ya intikal etti. Ardından San'a yakınlarındaki Vâdizühr mevkiinde İsmâîlî dâisi Ali b. İbrâhîm el-Hemedânî liderliğindeki kuvvetlere karşı savaşa girişti. Çok sayıda insanın öldüğü bu uzun savaş esnasında Müeyyed-Billâh, Zafâr ve Sa'de şehirlerindeki Zeydîler'den büyük ölçüde yardım gördü. Savaşın uzaması yüzünden her iki taraf barışa razı olmak zorunda kaldı. Daha sonra Zemâr yakınlarındaki Hısnühirrân'a giden imam tedris ve telif faaliyetleriyle meşgul oldu. Muhammed b. Süleyman el-Evzerî, Hasan b. Muhammed en-Nahvî ve Muhammed b. Murtazâ b. Mufaddal öğrencileri arasında en çok tanınan şahsiyetlerdir. Müeyyed-Billâh, imâmetle ilgili görevlerini ve ilmî faaliyetlerini sürdürdüğü Hısnühirrân'da vefat etti, cenazesi Zemâr'a getirilerek el-Câmiu'l-Kebîr civarında defnedildi. Şevkânî'nin ifadesine göre kabri meşhur bir ziyaretgâhtır. İmam Yahyâ b. Hamza'nın üstün kişiliğinden ve ilmî gayretinden bahseden Şevkânî onun âdil ve dürüst, insanları küfür vb. vasıflarla suçlamayan, sahâbeyi savunan zâhid imamlardan biri olarak nitelermektedir (*el-Bedrü't-tâli*, II, 332).